

Ekonomik Büyümenin Kavramsal Çerçevesi¹

Ahmet Yılmaz Ata²

Recep Cinkılıç³

Özet

Ekonomik büyüme konusu, tarihsel süreç içerisinde bütün ülkelerin en önemli makro iktisadi hedeflerinden biri olmuştur. Çünkü ekonomik büyüme bir anlamda ülkelerin zenginleşmesi ve bireylerin refah düzeyinin artması anlamına da gelmektedir. Bundan dolayı, iktisat literatüründe “Ekonomik büyüme ve belirleyicileri” konusu en seçici ve yoğun araştırma alanını oluşturmaktadır. Bu araştırmalar bağlamında zaman içerisinde farklı büyüme teorileri geliştirilmiş ve ortaya konulmuştur. Bu teoriler kapsamında işgücü, doğal kaynaklar, fiziksel sermaye ve teknoloji gibi üretim faktörlerinin büyümeyi belirleyen temel unsurlar olduğu ifade edilmiş olup 1980 lere kadar bu unsurların dışsal, 1980’li yıllar ile birlikte ekonomik büyüme ile ilgili çalışmalarda bu unsurlar içselleştirilerek modellere dâhil edilmiş ve çalışmalar bu yönde ilerlemiştir. Büyüme literatürüne ilişkin son dönemlerdeki teorik tartışmalar, ekonomik dışı faktörlerin ekonomik büyüme sürecindeki rolü üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu kapsamda, ülkelerin sahip oldukları, siyasi, hukuki, sosyal ve kültürel gibi kurumsal dinamiklerin, büyümenin temel belirleyicisi olduğu görüşü, birçok bilim adamı ve düşünür tarafından tartışılmakta ve savunulmaktadır. Bu yönü ile ekonomik dışı unsurların en önemli payını oluşturan kurum ve kurumsal unsurlar, günümüz büyüme literatürünün en önemli inceleme alanını oluşturmaya başlamıştır.

1 Bu çalışma, Recep Cinkılıç tarafından hazırlanan ve Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen “Mülkiyet Hakları ve Ekonomik Büyümeye Etkileri Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama” isimli yüksek lisans tezinden derlenmiştir. (2016).

2 Prof. Dr., Gaziantep Üni. İİBF. İktisat Böl. 0000-0001-5928-8801

3 Dr., Gaziantep Büyükşehir Belediyesi GASKİ İşletme, Teftiş birimi.

1.Ekonomik Büyüme Kavramı

Ekonomik büyüme, en yalın ifade ile bir ülkenin ekonomisinin nüfus, işgücü, toprak ve diğer üretim faktörlerindeki artış ya da verimliliğine denir (Acar, 1990: 5). Peterson'a göre de ekonomik büyüme halkın talep ettiği mal ve hizmeti üretebilme gücünün artması demektir. Ekonomik büyümenin temel göstergesi olarak reel gayri safi yurt içi hasıladaki artış ya da kişi başına düşen gelir seviyesindeki artış referans alınmaktadır. Doğal kaynak, eğitimli insan ve teknolojik imkan ekonomik büyüme için gerekli olsa da yeterli değildir. Aynı zamanda toplam mal miktarını arttırmak da ekonomik büyüme için yeterli olmayabilmektedir (Yenipazarlı, 2009: 58-59). Ekonomik büyümeden bahsedebilmek için nicel ve reel bir artış olması gerekmektedir. Ekonomik büyüme kavramından uzun dönemli ve nihai ürün artışının anlaşılması gerekmektedir (Özgüven, 1988: 76-88).

Ekonomik büyüme, bütün ülkeler için eşit düzeyde gerçekleşmemektedir. Bazı ülkeler çok hızlı büyürken diğer ülkelerin aynı hızda büyüme gösteremediği anlaşılmaktadır. Bu durum, ekonomik büyüme konusunun, her dönemde incelenmesi ve iktisat bilimi açısından temel araştırma konusu hüviyeti kazanmasına yol açabilmektedir. Ekonomik büyüme olgusunu ve bu olgunun özelliklerini, unsurlarını açıklamak ve bu sayede ülkeler açısından farklı ekonomik büyüme düzeylerinin gerekçelerini ortaya koyabilmek amacıyla, iktisat biliminde farklı bilim insanları ve iktisat okulları tarafından çeşitli büyüme teoriler geliştirilmiştir.

2.Ekonomik Büyüme Teorilerin Gelişimi

2.1. Büyüme teorilerinin temelleri

Ekonomik büyüme konusu, iktisat bilimi açısından her zaman öncelikli ve ilgi çekici bir konu olmuştur. Bilinen ilk ekonomik büyüme tanımlarından biri 1375 yılında İbn-i Haldun tarafından Mukaddime adlı eserde yapılmıştır. İbn-i Haldun, nüfus arttıkça iş gücünün de artması dolayısıyla kar artışı olduğunu ve bu artışın lüksü ve gereklerini artırdığını ifade etmiştir. Bunun da üretimi daha ileriye götürerek üretimin düzeyinin artmasına yol açacağını ve dolayısıyla tüm ilave emeğin hayatın idamesi için harcanandan lükse ve refaha doğru hareket edeceği şeklinde açıklamalarla büyümeyi tasvir etmeye çalışmıştır. Buna karşın modern büyüme teorilerinde reel hasılda meydana gelen sürekli artış, büyümenin tanımı olarak benimsenmektedir (Haldun, 2009:664).

15. ve 18. yüzyıl aralığında etkin iktisadi düşünce akımı olan Merkantilizm yaklaşımına göre büyümenin tek kaynağı devletin sahip olduğu madenler

ve zenginleşmenin yolu da dış ticaret olarak görülmekte idi. Merkantilistler iktisat politikalarını dış ticaretin fazla vermesine başka bir deyişle çok satıp az satın almaya yöneltmişlerdir. Bu amaçla hammadde ihracatını yasaklamış, mamül ve nihai ürünlerin ihracatını desteklemiş, tek taraflı (ihracatın serbest, ithalatın kısıtlı olduğu) ticaret anlaşmalarını gerekli görmüşlerdir. Merkantilistlere göre değerli madenleri ülkede tutmanın başka bir yolu da sömürgeciliktir. Bunu devlet askeri gücü ile sağlayabilecektir. Merkantilist düşünce yapısında zenginleşme için nüfus artışının da desteklenmesi gerekmektedir. Çünkü kalabalık nüfus emek arzını artırır ve ücretleri düşürür. Böylece ihracatta avantaj sağlanırken diğer yandan sömürgecilik için gerekli büyüme ve güçlü ordu gereksinimi karşılanabilecektir (Kök, 1999: 40-54).

18. yüzyılda merkantilizme tepki olarak ortaya çıkan Fizyokrasi düşünce akımı, kelime anlamıyla doğal düzen, tarımsal faaliyetlerin başrol oynadığı Fransa'da doğmuştur. İngiltere ile yapılan koloni savaşlarının kaybedilmesi, merkantilist politika gereği sanayinin teşviki ve tarımın arka plana atılması sonucu tarımsal faaliyetin azalması vergi yüklerinin köylü ve çiftçi üzerine yoğunlaşması fizyokrasi düşünce akımının doğuşunun ve destek bulmasının nedenleri olmuştur. Bu akımın öncüsü olan Francois Quesnay, zenginlik kaynağının tarım olduğunu savunmaktadır. Quesnay'a göre ekonomi üç sınıftan oluşmaktadır: Toprak sahipleri, çiftçiler ve üretken olmayan sınıf. Toprak sahipleri, topraklarını üretken sınıf olan çiftçilere kiralamaktadır. Kendi öz tüketiminden fazlasını üreten çiftçiler emek ve toprak bileşeni ile kendi ihtiyacından fazlasını üreterek net ürünü ortaya koymaktadır. Dış ticaretin sadece mal alıp vererek fayda sağladığını ve ilave değer katmadığını savunan fizyokratlar için ekonomik büyüme, net ürünün elde edildiği tarım faaliyetlerinin arttırılması ile sağlanabilmektedir (Savaş, 2007: 225-232).

Klasik iktisatçılardan Adam Smith, David Ricardo, Thomas Malthus ve Karl Marx'ın büyüme hakkındaki fikirleri modern büyüme teorilerinin temellerini oluşturmaktadır. Bu kişiler, büyüme konusunda farklı yaklaşım sergileseler bile ortaya koydukları görüş ve yaklaşımların örtüştüğü nokta, sermaye birikiminin büyümeyi etkilediğidir. Bu iktisatçıların görüşleri tam olarak büyüme teorileri olmasa da yukarıda da bahsettiğimiz üzere büyüme teorilerinin oluşmasında önemli referans kaynak oluşturmuşlardır (Çiftçi, 2015: 10).

2.2. Büyüme Teorileri

En basit ifade ile bir ülkenin milli gelirinin artması o ülkenin iktisadi olarak büyümesi anlamına gelmektedir. Büyüme sırasıyla bir ülkenin üretim kapasitesinin artması ve bunun neticesinde milli gelirin artması

ile sağlanmaktadır. Ekonomik büyüme kavramı, iktisat biliminin kurucu olarak kabul edilen Adam Smith'ten günümüze birçok iktisadi düşünce akımı ve bu akımlara mensup iktisatçılar tarafından araştırılmış ve farklı tanımlamalar yapılmıştır. Ekonomik büyümeyi her teori farklı değişkenlerle ya da kendisinden önceki teorinin değişkenlerine başka değişkenler ekleyerek açıklamaya çalışmıştır. Teorilerde genelde ücret, faiz oranı, tasarruf düzeyi, doğal kaynaklar, sermaye birikimi, verimlilik, eğitim gibi kavramlar temel belirleyici olarak analize dahil edilse de daha çok fiziki sermaye ve beşeri sermaye yatırımlarının üzerine durulduğu görülmüştür (Şentürk, 2007: 57).

2.2.1. Klasik Büyüme Teorisi

Ekonomik büyüme kuramına ilk teorik modeller Adam Smith (1723-1790), David Ricardo (1772-1823) ve Thomas Malthus (1766-1834) tarafından ortaya konulmuştur. Smith, Malthus ve Ricardo'nun ekonomik büyüme konusundaki yaklaşımları klasik büyüme teorileri olarak anılmaktadır (Teyyare, 2013: 130).

Klasik iktisadın kurucusu olarak kabul edilen Adam Smith, ekonomik büyümeye ilişkin fikirlerini Ulusların Zenginliği "The Wealth Of Nations" adlı eseriyle açıklamıştır. 1776 yılında yayınlanan bu eserde Smith, ekonomik büyümenin ne merkantilistlerdeki gibi kıymetli maden birikimi ne de fizyokratlardaki gibi toprak olduğunu belirtmiştir. Smith'e göre ekonomik büyümenin kaynağı, aslında her ulusun yıllık emek miktarına bağlıdır. Yani aslında ulus zenginliği yaşam için gerekli olan mal ve hizmet arzının bolluğu ya da kıtlığı olarak nitelendirilebilirken bu hizmet arzının altındaki temel belirleyici unsurun emek olduğu ifade edilmektedir. (Smith, 1776: 105).

Smith, bir ulustaki toprak ve emeğin ürünün yıllık değeri üretken işçi sayısı artırımı ya da mevcut işçilerin performansının arttırılması ile sağlanabileceğini savunmaktadır. Sermayenin ekonomik büyüme için temel teşkil ettiğini belirten Smith, bir ülkede üretken işgücünü arttırabilmenin sermaye artışı ile olabileceğini anlatmaktadır. Sermayenin de artışının tutumluluk ile gerçekleşeceğini, israf ve kötü yönetimin sermayeyi azaltacağını belirten Smith, bir birey yıllık kazancının harcamadığı kısımlarını biriktirerek büyüyebileceğini ve bunu tüm ülkeye yaydığımızda toplam sermayenin bu şekilde arttırılabildiğine dikkat çekmektedir (Smith, 1999: 437).

Bir ülkede ihtiyaçtan fazla üretilen ürün başka ülkeye gönderilir ve ihtiyaç duyulan başka bir ürünle mübadele edilir. Böyle olmasaydı üretken emeğin ve yıllık üretimin talep edilmeyen kadarının yok olacağı bir gerçektir. Ülkede talep edilen mal olmasa bile ihtiyaçtan fazla üretilen malların satılması ve başka ürünlerin alınması ve tekrar ihracat yapılması gerekmektedir. Smith'in

Mutlak Üstünlükler Teorisine göre işbölümü ve uzmanlaşma sayesinde mutlak olarak üstün olunan malların ihraç edilmesi ve üstünlük olmayan mallarında ithal edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla Smith'e göre dış ticaret sayesinde kaynakların verimli yerlere gitmesi sağlandığından kıt olan sermaye verimliliği ve işbölümü artırılarak ulusun büyümesi sağlanmaktadır (Smith, 1999: 472-479). Kısacası A. Smith, büyümenin ve zenginleşmenin temelini sermaye ve emek miktarı ile özdeşleştirip, üretimde gerçekleşecek bir işbölümü ve uzmanlaşma ve serbest ticaret ile bu sürecin tamamlanabileceğini ortaya koymuştur.

Klasik İktisat Okulunun diğer önemli temsilcilerinden biri olan David Ricardo, ekonomik büyüme olgusunu bölüşüm modeli çerçevesinde ele almıştır. Ricardo'ya göre ekonominin temel sorunu, gelirin bölüşümünü sorundur. Hâsıla; rant, kar ve ücret olarak sırasıyla toprak sahipleri, girişimci ve işçiler arasında bölüşülmektedir. Bölüşüm sorunu ekonomik büyüme teorisine iç içedir. Ricardo, üretim faktörlerinden fiziksel sermaye stoku (K) ve işgücünün (L) değişken olduğunu ancak toprak (N) faktörünün kıt olduğunu ve bu kıtlığın büyümenin belirleyicisi olan fiziksel sermaye stoku birikimini sınırlandıran önemli bir kısıt olduğunu ileri sürmektedir (Teyyare, 2013: 132). Ricardo'nun teorisinde durgunluk kaçınılmazdır. Böyle bir ekonomide ise sadece toprak sahibi kazanırken, sermaye birikimi yapan kapitalist ve ücret artışına karşılık çocuk sayısını arttıran ve ücrete mahkum olan emekçiler kaybedeceklerdir. Ricardo, bu kısır döngünün yalnızca serbest ticaret ile kırılabilceğini ve karşılaştırmalı olarak üstün oldukları malları ihraç edip üstün olmadıkları malları ise ithal edip dış ticaretten kaynaklanan maliyet avantajını kullanarak ekonomik gelişme yaşanabileceğini anlamıştır. Bu gelişmeler için yapılan yatırımlar da aynı zamanda kar oranlarını yükselterek ekonomik büyümeye yol açacaktır (Ricardo, 1951: 213-214).

Bir diğer klasik İktisatçı Thomas Robert Malthus, klasik iktisatçıların arz yanlı fikirlerini geliştirerek efektif talep yetersizliği ve genel bolluk durumlarının mevcudiyetini incelemiştir. Nüfus konusu hariç Ricardo ile görüşleri pek bağdaşmayan Malthus, nüfusun geometrik hızla arttığını, ekilebilir tarım arazinin ise aritmetik hızla arttığını belirtmiştir. Bu tespit dolayısıyla Malthus, arz yönünün kontrol edildiği kadar talep yönünün de denetim altında tutulması gerektiğini, talep konusunda da politikalar geliştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Malthus, Ricardo gibi kötümser bakış açısıyla ekonominin durgunluğa gideceğini arz-talep dengesizliği durumu ile açıklamaya çalışmaktadır. Malthus, Say yasasının ürün talebinin yatırımı karşılayacağını ya da ürün arzının talebi karşılayacağını gerçekliğine inanmamaktadır. Buna göre zevk ve alışkanlıklar nedeniyle talebin yavaş uyarlandığını dolayısıyla arzda meydana gelen artışın talepte hemen yerini

bulamayacağını savunmuştur. Ayrıca kar yükseldiğinde gelirin büyük kısmı tüketimden çok yatırıma dönüşecektir. Bu durum daha fazla üretim anlamına ya da daha fazla emek istihdamına denk gelmektedir. Üretilen bu mallara karşılık efektif talep hemen uyarlanamayacağından sonuçta mal fiyatları ve karlar düşecektir (Çiftçi, 2015: 13-14). Malthus'a göre ekonomide her zaman üretim yada tüketim fazlası oluşabilir. Bu iki aşırı durum arasında bir ortak nokta bulunmaktadır. Politik ekonomi ile bu ortak noktayı tespit etmek mümkün olmasa da üretim potansiyeli ile tüketim arzusunun dikkate alarak ekonomik büyümenin en yüksek düzeyde teşviki sağlanmalıdır (Malthus, 1820: 7).

Smith, Ricardo ve Malthus'un kuramsal yaklaşımları çerçevesinde ele alınan klasik büyüme modelinin temel özelliklerinden biri, ekonomilerin mutlaka bir durgunluk sürecine gireceği ve bunun sonucunda ekonomiler arası yakınsamanın kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkacağı öngörüsüdür. Klasik büyüme modellerinde, sermaye birikimi, büyüme ve kalkınmanın temel belirleyicisi olarak ele alınmıştır. Klasik iktisatçılar, kişi başına düşen gelir, nüfus artışı, sermaye birikimi, rekabetin şartları, genel denge dinamikleri, iş gücünün uzmanlaşması, yeni üretim metotlarının geliştirilmesinde teknolojinin rolü, azalan verimler yasası ve fiziki sermayenin oluşumuna katkısı gibi modern iktisadi büyüme teorilerinin temel olarak aldığı genel konularda büyüme perspektifini belirlemişlerdir. Kısacası, klasik büyüme modellerinin önemi, büyüme olgusunu açıklamalarından çok, daha sonra ortaya çıkan kuramları etkilemelerinde yatmaktadır (Teyyare, 2013: 134)

2.2.2. Keynesyen (Harrod-Domar modeli) Büyüme Teorisi

Keynesyen iktisadın kurucusu olan J.M. Keynes'e göre büyümenin iki temel bileşeni mevcuttur. Bunlar yatırım ve tasarruflardır. Keynes'in yaklaşımında yatırım, talep yaratan bir harcama ve üretimle çıktı kapasitesini artırarak kısa dönem dengesini belirleyen gelirden bağımsız bir değişken olarak ele alınmıştır. Keynesyen teoride tam istihdam seviyesine ulaşmak için eksik olan talebi artırmak gerekir. Keynes burada yatırımları gelir artırıcı ve talep yaratıcı olarak göstermenin yanında kapasite yaratarak üretimi artırıcı bir etken olarak ele almıştır. Bu anlamda ekonomideki yatırım seviyesiyle beraber tam istihdam gelir seviyesine ulaşmak ve bunu koruyabilmek için tasarruf yatırım çeşitliğini sağlamak önem kazanmaktadır (Önal, 2009: 18).

Keynesyen Büyüme Modeli olarak da anılan Harrod-Domar Büyüme Modeli; Roy Harrod (1900-1978)'un, 1939'da *Dinamik Ekonomide Bir Deneme* (An Essay in Dynamic Theory) ve 1948'de *Dinamik Ekonomiye Doğru* (Towards a Dynamic Economics) adlı eserleri; Evsey Domar'ın

ise (1914-1997) 1946 yılında Sermaye Genişlemesi, Büyüme Oranı ve İstihdam (Capital Expansion, Rate of Growth, and Employment) ve 1947 yılında Genişleme ve İstihdam “Expansion and Employment” adlı eserleri yayımladığı çalışmalara dayanmaktadır. Harrod-Domar modeli, sözü edilen iki iktisatçının çalışma ve bulgularındaki benzerlikler nedeniyle bu isimle anılmaktadır. İki ayrı iktisatçının, bağımsız biçimde, fakat birbirine çok benzer çizgiler içinde geliştirdikleri bu teori, Keynes’in kısa dönemli analizini uzun dönemli büyüme sorunlarına uygulama yolunda büyük önem arz etmektedir (Teyyare, 2013: 134).

Harrod-Domar aslında bir büyüme modeli olmamakla birlikte gelir artışının, toplam gelirdeki yatırım payı ile orantılı olduğunu tahmin ederek popülerleşmiştir. Bu modelde, Dengeli büyüme için fiili büyüme oranı ile garantili büyüme oranı birbirine eşit olması gerekmektedir. Bu iki oranın değerleri Harrod-Domar’ın belirlediği koşulu biraz aşarsa işsizlik ya da enflasyon boy gösterecektir. Bu modelin en optimum döneminde bile büyüme çok kritik bir olgudur (Yıldırım, 2009: 82-83).

Harrod ve Domarın modelleri temelde Keynes teorisine dayansa da bakış açıları ve kullandıkları argümanlar yönünden farklılaşmaktadır. Harrod analizinde, eksik istihdamdan yola çıkarak tam istihdam dengesini sağlayan büyüme oranına odaklanırken, Domar tam istihdam dengesinden yola çıkarak bunun sürdürülebilmesini sağlayacak büyüme oranına odaklanmıştır. Ayrıca Domar, bugünkü yatırımın gelecekteki üretim kapasitesinde meydana getireceği artışı incelerken kullandığı argüman Keynesyen çarpan katsayısı mekanizması iken, Harrod, bugünkü yatırım ile çıktı arasındaki farkı ortaya koyarken kullandığı argüman keynesyen hızlandırıcı katsayısı mekanizmasıdır. Her iki modelinde sonuçları ortak ve şu şekildedir:

-Emek ve sermaye birbirleriyle ikame edilemediğinden sermaye stokuna yapılacak emek ilavesi üretimi arttırmaz.

-Teknoloji veri iken büyüme sermaye birikimi ile belirlenir.

-Bir toplumda tasarruf oranı ne kadar büyük, sermaye-hasıla oranı da ne kadar küçükse ekonominin büyüme hızı o kadar büyük olacaktır (Çiftçi, 2015: 16-17).

Harrod ve Domarın modellerinin bıçak sırtı olması, sermaye ve hasıla oranının, tasarruf eğiliminin ve teknolojik gelişmenin sabit olması gibi nedenlerle eleştirilmesine rağmen, yatırımın üretken kapasiteyi artırma etkisi gerçekleşen-planlanan yatırım etkileşimini ortaya koyması bakımından büyüme literatürüne önemli bir katkı sağlamıştır (Çiftçi, 2015: 21).

2.2.3 Neoklasik (Solow) Büyüme Teorisi

Neoklasik iktisat, ekonomik büyümeyi, nüfus artışının ve teknolojik değişiminin tasarruf ve yatırım düzeyi üzerindeki etkileri kapsamında açıklamaya çalışılmıştır. Bu yaklaşımda, nüfus artışı ve teknoloji dışsal değişkenler olarak kabul edilmiştir. Neoklasik iktisat, emek başına sermaye ile emek başına çıktı arasındaki ilişkiyi göz önüne alır ve kişi başı sermaye stoku ne kadar hızlı büyürse, reel GSMH ve kişi başı gelirinde o kadar büyüyeceğini ifade eder (Önal, 2009: 13).

Neoklasik Büyüme Modeli, Robert Solow'un (1956) "İktisadi Büyüme Teorisine Bir Katkı" (A Contribution to the Theory of Economic Growth) isimli çalışması ile neoklasik modele önemli katkılar yapmasından dolayı "*Solow Büyüme Modeli*" olarak da bilinmektedir. Modele, Solow (1956) ile birlikte Winchester Swan (1956) "Ekonomik Büyüme ve Sermaye Birikimi" (Economic Growth and Capital Accumulation) isimli çalışma ile önemli katkılarda bulunmuştur ancak ağırlıklı olarak Solow modeli olarak anılmaktadır (Teyyare, 2013: 137).

Harrod-Domar modelinin eksikleri ile ilgilenen Solow ve Swan, 1956 yılında ayrı ayrı yaptıkları çalışmalar ile benzer büyüme modelleri ortaya koymuşlardır. Bu iki modelde girdilerin ikame edilebilirliğini kabullenen neoklasik üretim fonksiyonlarına yer verilmiştir. Bu fonksiyonlar ölçeğe göre sabit getiri ile girdiler arasında pozitif ve tam ikame esnekliklerinin olduğunu varsaymaktadır. Bu modellerde sabit tasarruf oranı varsayılp ekonomi basit bir genel denge modeline uyarlanmıştır. Burada Harrod-Domar büyüme modeli Solow-Swan modeli için bir temel oluşturmaktadır. Solow, Harrod-Domar modelinin aksine yatırımdaki artışın uzun dönem büyümenin kaynağı olamayacağını anlatmış ve bu kaynağın sadece teknolojik değişim olabileceğini vurgulamıştır (Yıldırım, 2009: 83).

Solow, modelini oluşturabilmek için birtakım varsayımlara başvurmuştur (Solow, 1956; Jones, 2001:18-35). Bu varsayımlar şu şekildedir:

- Dünyada tek bir homojen mal üretilip tüketilir.
- Ülke dış ticarete kapalıdır.
- Ekonomi kapalı olduğu için tasarruflar yatırıma eşittir ve yatırımlar sadece sermaye birikimi amacıyla kullanılmaktadır.
- Teknoloji dışsaldır (Teknoloji, Ar-Ge ve firma faaliyetlerinden etkilenmez).
- Tasarruf oranı sabittir ve beceri kazanmak için zamanın sabit bir kısmı ayrılır.

-Üretim fonksiyonunda ölçeğe göre sabit getiri mevcuttur.

-Tam rekabet koşulları geçerlidir (Firma sayısı fazla ve fiyatlar veridir).

-İşçi başına çıktıda azalan getiriler kanunu hâkimdir (Her işçiye verilen her ek birim sermaye, o işçinin üretimini gittikçe azalan ölçülerde arttırır).

-İşgücüne katılım oranı sabittir. Nüfus artış hızı sabittir.

-Teknolojik ilerleme hızı sabittir.

Solow büyüme modelinde toplam hasıla, sermaye ve işgücünün fonksiyonudur. Bu iki üretim faktörünün de azalan verimler yasasına tabi ve ölçeğe göre sabit getiri durumda olduğu varsayılmaktadır. Bu iki faktörün kısıtlıklarına göre artan veya azalan fiyatları üreticilere birisi arasında tercih yapma olanağı tanımaktadır. Solow modelinde sermaye ve işgücü oranı değişebilmektedir. Sermaye işgücünden fazla arttırıldığında işgücü başına sermaye artacağından daha yüksek verimlilik düzeyi hedeflenir.

Neoklasik büyüme modeli sermayenin, işgücünün ve toplam çıktının aynı miktarda arttığı dolayısıyla sermaye ve işgücü oranının sabitlendiği durağan durumu tanımlamaktadır. Bu durağan durumda sermaye ve emeğin ortalama verimlilikleri dolayısıyla kişi başına hasıla ile sermaye-işgücü oranı sabitlenir. Dolayısıyla tasarruf miktarındaki artış ekonomik büyümeyi bir süreliğine arttırır. Yüksek sermaye birikimine ulaşıldığında sermayenin marjinal verimi artarak azalan bir seyir izler. Solow modelinde de teknoloji üretim faktörlerinin etkin kullanımını teşvik ederek nihai ürünün birim maliyetini azaltmaktadır. Dolayısıyla teknoloji, üretim olanakları eğrisini sağa doğru kaydırarak aynı faktörlerle daha fazla çıktı düzeyine ulaşmamızı sağlamaktadır. Teknolojik gelişme aynı zamanda üretim faktörlerinden birine talebi azaltırken diğerine arttırabilir. Bu tarz büyümeye teknolojinin yanlı büyümesi denilmektedir. Solow büyüme modeli teknolojinin tarafsız olduğunu yani işgücü ve sermayeyi aynı oranda etkilediğini savunmaktadır (Aydın, 2008: 18-19).

Solow büyüme modeli, tam rekabetin olduğu ve her bir üretim faktörünün değerinin, o faktörün marjinal verimliliğine eşit olduğu Neoklasik varsayımı kabul eder. Solow modeli sermaye ve işgücü dışında teknolojinin bir dışsal değişken olarak büyümeyi belirlediğini varsaymaktadır. Teknolojik gelişme de dışsal olduğundan model içinde şekillendirilemez. Neoklasik büyüme modelinde fakir ülkeler başlangıçta düşük sermaye ve işgücü oranına sahip olduklarından sermayenin marjinal verimliliği zengin ülkelere göre daha büyüktür. Ancak bu ülkeler sermaye birikimlerini arttırarak zengin ülkelere yakınlaşmaya çalışırlar. Burada Neoklasik yaklaşıma göre zengin ülkeler yavaş büyürken fakir ülkeler çok daha hızlı büyüyerek aradaki farkı kapatmaktadır. Buna koşulsuz yakınsama denilmektedir. Fakir ülkelerin zengin ülkelere

ulaşabilmesi için bazı politikaların gerekliliğini savunan görüşe de koşullu yakınsama denilmektedir. Neoklasik yakınsama, öngörüsü azalan verimler yasasına dayanmaktadır. Çalışan başına daha az sermaye düştükçe toplam faktör verimliliği azalmaktadır. Aynı zamanda sermaye ve işgücü oranı düşük kaldığı müddetçe işgücü verimi de düşmektedir. Çalışan başına sermaye oranı da nüfus artışı, tasarruf oranı, hükümet harcamaları, mülkiyet hakları, iç-dış piyasa koşulları, sosyo-politik koşullar gibi değişkenlere bağlı olduğundan mutlak olmayan koşullu bir yakınsamadan bahsedilebilir. Koşullu yakınsama yukarıdaki değişkenlere göre fakir ve zengin ülkelerin uyarlanması ile karşılaştırılır ve birbirine yakınsıyorlarsa teori uygulanabilmektedir (Aydın, 2008: 19-24). Solow bu yaklaşım ile iktisadi büyüme literatürüne çok önemli bir katkı yapmış olsa da burada açıklanmayan, eksik kalan şey teknolojik yeniliklerin dışsal bir etken olarak kabul edilmesi ve kaynağının meçhul olmasıdır. Solow teknolojiyi büyümenin motoru olarak göstermiş fakat bunun kaynağını belirtmemiştir.

2.2.4. İçsel Büyüme Teorisi

Neoklasik büyüme teorilerine göre ekonomik büyümenin belirleyicileri işgücü, sermaye ve teknoloji düzeyidir. Ancak üretim faktörlerinin salt niceliksel etkisi ekonomik büyüme üzerinde zannedildiği kadar büyük değildir. Dolayısıyla bu teorinin ekonomik büyümeyi yeterince açıklayamadığı düşünülmüş ve 1980'li yıllarda literatüre içsel büyüme modeli diye tanımlanan yeni bir büyüme yaklaşımı dahil edilmiştir. Yapılan çoğu ampirik çalışmada yoksul ve zengin ülke arasındaki farkın daha da açıldığı gözlemlenmiştir. Bu bulguların Neoklasik model ile çelişir olmasının nedeni olarak ülkeler arasındaki politikalar farkının Neoklasik yakınsamayı geciktirmesi ihtimal dahilinde olması ve Neoklasik büyüme modelinin ampirik çalışmalarda desteklenmemesi gösterilebilir. Bu durumda daha gelişmiş bir büyüme modeline ihtiyaç duyulmuş ve içsel büyüme modeli literatüre girmiştir (Aydın, 2008: 21-24).

1980'li yılların ortalarına doğru, büyüme literatüründe, bir yandan teknolojiyi içselleştirmeden sürekli bir büyümenin sağlanabileceğini gösteren modeller (Rebelo, 1991); öte yandan ise içsel teknolojik gelişmeye dayalı, Lucas (1988), Arrow (1962) ve Schumpeter'ci gibi büyüme modelleri ortaya çıkmıştır. Bu referans çalışmalar çerçevesinde, büyümenin kaynağı belli başlı şu dört alanda toplanabilmektedir: Birincisi, kâr arayışındaki Ar-Ge sektörünün bilgi (ya da yeni teknolojik tasarımlar) üretmesi (Romer, 1990; Grossman ve Helpman, 1991; Aghion ve Howitt, 1992); ikincisi, Arrow'un mirasını devralan ve bunu yeni yaklaşımlara uyarlayan fiziksel sermaye yatırımları ve yaparak-öğrenme modelleri (Romer, 1986; Rebelo,

1991); üçüncüsü, beşeri sermaye birikimi (Lucas, 1988; Jones, 1996); dördüncüsü, kamu yatırımları (Barro, 1990; Ateş, 1998).

İçsel büyüme modellerinde, ortaya konulan (açıklayıcı) değişkenler birbirinden farklı olması nedeniyle tek bir içsel büyüme modelinden bahsetmek zordur. Bu modellerin ortak noktası, büyümenin uzun dönemde içsel olarak belirlenmesi düşüncesidir (Teyyare, 2013: 143).

Genel olarak bu noktaya kadar olan süreci özetlemek gerekirse; 1980’li yıllara gelinceye kadar olan zaman diliminde, ekonomik büyüme ile ilgili yapılan çalışmalarda yapılan çalışmalarda emek, sermaye ve teknoloji gibi büyümeyi etkileyen unsurlar dışsal olarak kabul edilmiştir. 1980’li yıllar ile birlikte ekonomik büyüme ile ilgili çalışmalarda bu unsurlar içselleştirilerek modellere dâhil edilmiş ve çalışmalar bu yönde ilerlemiştir.

2.3.Büyüme Teorilerinin Dönüşümü: Yeni Yaklaşımlar

Uzun dönemli sürdürülebilir büyümenin gerçekleştirilmesi, tarihsel süreç içerisinde bütün iktisadi yaklaşımların ana konusu olmuştur. Bu kapsamda oluşturulan ekonomik büyüme teorilerinin odaklandığı temel sorun, ülkeler arasındaki mevcut gelir farklılıklarının nedenleri ve uzun dönemde ekonomik büyümenin kaynakları olmuştur. Bu teoriler bağlamında işgücü, doğal kaynaklar, fiziksel sermaye ve teknoloji gibi üretim faktörlerinin büyümeyi belirleyen temel unsurlar olduğu ifade edilmiştir. Bir anlamda ekonomik büyüme, sadece ekonomik unsurlar bağlamında ele alınmış ve ekonomik dışı faktörler (non-economic factors) göz ardı edilmiştir. Başka bir ifade ile ekonomik büyüme ile ekonomik dışı faktörlerin ilişkisi “kapalı bir kutu” olarak kalmıştır (Granovetter, 2005:47).

Mevcut büyüme teorilerinin, gerek ülkeler arası gelir farklılıklarının, yakınlaşma hipotezinin öngördüğünün aksine giderek artmasını açıklayamaması gerekse büyümenin kaynaklarına ilişkin açıklamalarının tatmin edici bulunmaması neticesinde büyüme literatüründe, son dönemlerde yapılan çalışmalar, farklı bakış açıları ortaya sunmuştur. Bu alandaki yeni araştırmalar, teknolojik ilerlemelerin içselleştirilmesi, sermaye kavramının daha geniş bir açıdan ele alınması ve büyümeye kurumsal yaklaşım şeklinde ilerlemiştir (Oğuz, 2006:809).

İktisat tarihi iktisadi davranışı mekan ve zamandan soyutlayarak, iktisadi aktörleri ise toplumdan soyutlayarak rasyonel davranan bireyler olarak görmektedir. Bu paradigma ile oluşturulan iktisadi büyüme yaklaşımlarında büyümenin belirleyicisinin dışsal (teknoloji ve nüfus) faktörlerin olduğu düşünülmektedir. Bu yaklaşımla oluşturulan tüm teorilerde, kurum, kurumsal yapı ve kurumsal değişim gibi kavramların ekonomik üzerindeki etkisini

dikkate alınmamıştır. Bu açıdan bakıldığında kurum, kurumsal değişim ve kurumsal yapı kavramlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin ortaya çıkarılması, farklı kurumsal yapıya sahip ülkelerin ekonomik büyüme farklılıklarının saptanmasını sağlayabilecektir. North' a göre kurum oyunun kuralları, kurumsal yapı ise iktisadi aktivitelerin itici gücünü oluşturmaktadır (Biber, 2010: 3).

İktisat literatüründeki önemli hususlardan diğeri de iktisadi büyüme modellerinin büyüme analizi yaparken denge noktası bazlı çalışmalarıdır. Bu çerçevede ilgilenen noktalar dengenin varlığı ve kararlılığı olmaktadır. İktisadi büyümenin yapısal bir dönüşümü içerebileceği dolayısıyla kalkınma konusunda da önemli rol oynadığı anlatılmaktadır. Bu bakımdan geleneksel iktisadi büyüme modelleri yapısal dönüşüm ve bu dönüşümün oluşmasını sağlayan etmenleri, analizlerinde göz ardı etmesi kritik bir noktadır. Geleneksel büyüme modellerinin yapısal değişimi göz ardı etmesi büyüme sürecinde kritik olabilecek sorunlara değinmediği anlamına gelmektedir. (Biber, 2010: 4).

Geleneksel iktisadi büyüme teorileri büyüme sürecinde büyüme aktörlerine verdikleri önem düzeyi ile birbirlerinden ayrılırken, ülkeler arası zenginlik ve fakirlik farklarının sebebine bir açıklama getirememektedirler. Dolayısıyla mevcut büyüme teorilerinin büyümeyi açıklarken iktisadi aktörler üzerindeki vurgusunu ülkelerin farklı ekonomik yapıda olmalarının altında yatan farklı kurumsal yapılara odaklaması gerekmektedir (North, 2002: 17).

Kurumlar, bir ülkede yatırım, tasarruf, teknoloji, üretim gibi alanlarda alınan kararları etkileyerek ekonomik sonuçlara etkide bulunmaktadır. Dolayısıyla iktisadi büyüme literatüründe büyümenin belirleyicisi olarak değerlendirilen değişkenler kurum ve kurumsal yapının etkisi altında belirlenmektedir. Bu durumda mülkiyet haklarının nasıl tanımlandığı, siyasal ve hukuksal yapı ile ilgili kurumlar ve sözleşmelerin uygulanabilirliği iktisadi kararların temel belirleyicileridir. Bu bakış açısıyla ülkelerin istikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme gerçekleştirebilmeleri için etkin işleyen bürokratik yapı, mülkiyet haklarının korunması, yolsuzluğu önlenmesi ve ekonomik özgürlüktür (Biber, 2010: 16).

Kurumsal yaklaşımın asıl değinmek istediği nokta kurumların iktisadi büyümeyi nasıl ilerleteceğidir. Kurumların iktisadi faaliyetler üzerindeki etkisi üretken faaliyetler ve transfer faaliyetleri anlamında değerlendirilmektedir. Kurumsal yaklaşım, bireylerin çalışması, girişimcilerin risk alma ve fırsatları değerlendirme, firmaların maliyet azaltma, hükümetlerce vergi gelirlerinin etkin şekilde kullanılması gibi tüm faaliyetlerin verimliliklerinde belirleyici unsurun kurumların sunduğu geliştirici faaliyetler olduğu ifade edilmektedir.

Bu geliştirici faaliyetlerinde üretken ve üretken olmayan faaliyetler için ekonomik performans boyutunda büyüme farklılıklarını açıklayabileceği savunulmaktadır (North,2002: 17).

Ülkeler arasındaki ekonomik büyüme farklarının ortaya çıkmasında yalnızca ekonomik nedenlerin değil aynı zamanda sosyal, hukuki, siyasal ve kültürel faktörler önemli rollerinin olduğu, günümüz iktisat literatüründe en çok vurgu yapılan konuların başında gelmektedir. Böylece ekonomik dışı unsurların en önemli payını oluşturan kurum ve kurumsal unsurlar, günümüz büyüme literatürünün en önemli inceleme alanını oluşturmaya başlamıştır.

Kaynakça

- Acar, Y. (1990).Büyüme Teorileri. Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayınları, Bursa.
- Acemoğlu, D. (2003). Rootcauses: Ahistorical approach to assessing the role of institutions in economic development. Finance And Developments,ss. 27-30.
- Aghion, P. ve Howitt P. (1992). a model of growththroughcreativestruction. Econometrica, 60(2):323-351.
- Arrow, K. J. (1962). Theeconomicimplications of learning by doing. TheReview Of EconomicStudies, 29(3):155-173.
- Ateş, S. (1998). Yeni İçsel Büyüme Teorileri Ve Türkiye Ekonomisinin Büyüme Dinamiklerinin Analizi. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Aydın, N. (2008). Türkiye’de Ekonomik Büyüme (1968-2005): Solow Büyüme Muhasebesi Ve Regresyon Modeli. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Barro, R. J. (1990). Governmentspending in a simple model of endogenousgrowth. Journal Of PoliticalEconomy, 98(5):103-125.
- Biber, A. E. (2010). İktisadi büyümede kurumsal faktörler ve kurumsal değişim. Akademik Bakış Dergisi, 19:1-24.
- Çiftçi, D. (2015).Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Genişletilmiş Solow Büyüme Modeli Denemesi Ve Ampirik Uygulama. Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Granovetter, Mark. (2005) “The Impact Of Social Structure On Economic Outcomes” Journal of Economic Perspectives, 19:1, , 33-50.
- Grossman, G. M. ve Helpman E., (1991). Trade, knowledge, spillovers, andgrowth. EuropeanEconomicReview, 35(2):517-526.
- İbn-i Haldun (2009). Mukaddime.Uludağ, S. (Çev.), Dergâh Yayınları, İstanbul
- Jones, C. I. (2001). İktisadi Büyümeye Giriş, Ateş, S. Ve Tuncer, İ. (Çev.). Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Kök, R. (1999).İktisadi Düşünce Kavramların Analitik Evrimi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- North, D. (2002).Kurumlar, Kurumsal Değişim Ve Ekonomik Performans. Güven, G. Ç.(Çev.), Sabancı Üniversitesi Yayını, İstanbul.
- Oğuz, Hacer. (2006) “Makroekonomik Politikaların Performansında Sosyal Sermayenin ve Kurumların Rolü”, Akdeniz İİBF Dergisi, 6 :12, 79-107.
- Önal, H. (2009). Ekonomik Büyümenin Belirleyicileri ve Sanayileşme Stratejileri, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, ss. 18-24.

- Özgüven, A. (1988).İktisadi Büyüme İktisadi Kalkınma Sosyal Kalkınma Planlama ve Japon Kalkınması, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Rebelo, S. (1991). Long-runpolicyanalysisandlong-rungrowth. Journal Of PoliticalEconomy, 99(3):500-521
- Romer, P. M. (1990). Endogenous technological change. Journal Of PoliticalEconomy, 98(5):71-102.
- Savaş, V. (2007). İktisadın Tarihi. Siyasal Kitabevi, 5. Baskı Ankara
- Solow, R. M. (1957). Technical changeandtheaggregateproductionfunction. TheReview Of EconomicsAndStatistics, 39(3):312-320.
- Smith, A. (1776). TheWealth Of Nations.Skinner, A. (Der.) PenguinClassics, London.
- Şentürk C.(2007).Dış Ticaret - Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme: Türkiye Ve Gelişmekte Olan Ülkelerde İhracata Dayalı Büyüme Hipotezinin Testi. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Teyyare, E.(2013).Kriz, Kurumsal Kalite Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. Doktora Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Yenipazarlı, A. (2009). Ekonomik Özgürlükler Ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etki-Si: Türkiye Üzerine Bir Zaman Serisi Analizi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Aydın.
- Yıldırım, S. (2009).Kurumsal İktisat Bağlamında Ülkeler Arası Büyüme Farklılıklarının Panel Veri Analizi. Doktora Tezi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

